

KAROL DUČÁK:*BOŽIE SVETLO V TEMNOTÁCH**PARAGUAJA: JEZUITSKÝ ŠTÁT**1609–1768*

(Nitra: *Spoločnosť Božieho Slova*,
2012. 469 s. ISBN 978-8085223934)

V slovenskom jazyku existuje pomerne málo literatúry, ktorá by sa komplexnejšie zaoberala tematikou jezuitských redukcií v Južnej Amerike. Preto treba privítať počín autora Karola Dučáka napísať a vydať pôvodné dielo venujúce sa jezuitským redukciám u Indiánov Guaraní v Južnej Amerike. Jeho rozsiahlu publikáciu s názvom „Božie svetlo v temnotách Paraguaia“ s podtitulom „Jezuitský štát 1609–1768“ vydalo v roku 2012 vydavateľstvo Spoločnosti Božieho Slova v Nitre. Kniha svojím spôsobom dopĺňa a rozvíja tematiku publikácie profesora Jána Komorovského, významného slovenského religionistu, ktorá vyšla v roku 2007 v rovnakom vydavateľstve pod názvom „Boží štát v pralesoch a savanách Paraguaia (Realizácia utópie)“. Dučák sa v podstate drží obsahovej kostry, ktorú načrtol Komorovský.

Existenciu jezuitského štátu v Paraguaji, ako Dučák spoločnosťou tridsiatich troch dedín či mestečiek Indiánov kmeňa Guaraní nazýva, dáva do súvislosti so snahou ľudstva o vybudovanie

sociálne spravodlivej spoločnosti odvolávajú sa na utopistickú literatúru. Ukazuje však, že na rozdiel od utopických predstáv redukcie stelesňujú reálny a historicky preukázateľný príklad úspešného pokusu o trvalo udržateľný rozvoj komunit v konkrétnych geografických, kultúrnych a historicko-spoločenských podmienkach, ktorý stavia na ľudskej dôstojnosti ich členov a jeho základom je úsilie o integrálny rozvoj človeka. Nič na tejto skutočnosti nemení fakt, že k uskutočneniu unikátneho jezuitského misijného experimentu v povodí rieky Paraná, ktorý trval 160 rokov, prispeli viaceré priaznivé okolnosti viazané na konkrétne súradnice času a priestoru. V súvislosti s pokusom o charakterizovanie spoločenského zriadenia paraguajskej jezuitskej republiky, autor voľne narába s termínom „komunizmus“, ktorý v stredoeurópskom politickom priestore nadobudol skôr negatívne konotácie a pôsobí v istom zmysle rušivo.

Začiatky jezuitských redukcií Karol Dučák zasadzuje do kontextu kolonizácie Južnej Ameriky vtedajšími mocnosťami Španielskom a Portugalskom, ktorého súčasťou bolo uplatňovanie patronátneho práva ako východiska pre patronátny misijný systém, používaný po objavení Ameriky. Popri brutálnych koloniálnych praktikách *conquisty* autor nešetrí kritiky

ani misionárov a predstaviteľov Cirkvi v procese evanjelizácie pôvodných obyvateľov Ameriky. Na druhej strane však poukazuje na skutočnosť, že to bola práve Cirkev, ktorá sa ako prvá zastávala ľudskej dôstojnosti a práv domorodcov. Ťažiskovou časťou publikácie je predstavenie života redukcií v ich vnútorných i vonkajších vzťahoch. Autor postupne rozoberá začiatky, vzťah, usporiadanie, organizáciu, správu a spoločenskú štruktúru redukcií, ozbrojovanie a obranu redukcií pred nájazdmi lovcov otrokov – mamelukov, guaranísku indiánsku armádu a jej službu v záujmoch španielskej koruny, každodenný pracovný, rodinný a duchovný život Indiánov v redukciách, sociálne zabezpečenie a postavenie žien, školstvo a výchovu detí, trávenie voľného času a zábavy, hudbu a iné druhy umenia, poľnohospodárstvo, remeslá a obchod, až po úpadok a zánik jezuitských redukcií v Paraguaji. Autor sa v závere svojej publikácie pokúša o načrtnutie historického odkazu jezuitského štátu, pričom poukazuje na dodnes živé dedičstvo jezuitských redukcií u Indiánov Chiquitos, ktoré pretrvávajú v niektorých dedinách a mestách v kraji Chiquitania na území dnešnej Bolívie.

Dučákova kniha nie je v rigoróznom zmysle vedeckým dielom, čo však neznamená, že sa

autor nepokúsil o seriózny prístup k spracovaniu problematiky jezuitských redukcií u Indiánov Guaraní. Publikácia prekvapuje bohatosťou literárnych prameňov. Text knihy autor popretkával vhodne vybranými citátmi z dobovej literatúry z pera jezuitských misionárov pôsobiacich v redukciách, čiže priamych svedkov tohto excelentného misijného experimentu. Patria sem mená ako Dobrizhoffer, Sepp, Cardiel, Paucke a iní. Tieto početné citáty detailne a živo ilustrujú celé dielo a pomáhajú čitateľovi utvárať si skutočný obraz o živote v indiánskych dedinách. Publikácia takto nesie aj nemalú historicko-dokumentárnu hodnotu. Autor sa rovnako opiera o diela renomovaných dobových historikov, ako Charlevoix, Muratori, Bougainville, či historikov novšej proveniencie, ako Lugon, Fassbinder, Otruba, ako aj súčasníkov, medzi ktorých patria napríklad Faber, Hartmann, Tomichá. Je pritom sympatické, že autor sa neobmedzuje len na reprodukovanie faktov prevzatých z literárnych prameňov, ale sa usiluje o vlastný pohľad a podáva komentáre k spracovávanému materiálu, v ktorých sa nebráni ani zdravej provokácii. Na druhej strane sa však niekedy púšťa do polemík, v ktorých svoje tvrdenia podporuje skôr tendenčným argumentačným aparátom ako hlbokou

a komplexnou analýzou daného problému. Ide napríklad o otázku možnosti výchovy indiánskych elít a pokračovania redukcií pod guaranískou samosprávou po vyhnaní jezuitov z Paraguaja v roku 1768. Je to otázka otvorená a žiada si samostatný výskum, ktorého výsledky by určite boli obohatením misiológie i histórie vôbec.

Publikácia Karola Dučáka je napísaná štýlom, ktorý ju predurčuje pre širšiu odbornú verejnosť. Vyplňa voľný priestor v slovenskej a českej literatúre k tematike jezuitských redukcií v Južnej Amerike a je pre túto oblasť skutočným prínosom. Preto by nemala chýbať v knižniciach nielen teologických fakúlt, ale ani fakúlt a pracovísk humanitných štúdií. Vrelo ju možno odporúčať všetkým záujemcom o disciplíny ako história, antropológia, politológia, misiológia a kulturológia, ako aj záujemcom o rozvojové štúdiá.

Ladislav Bučko

ERIKA BRODŇANSKÁ:

GREGOR Z NAZIANZU – LISTY VO
VERŠOCH

(*Acta Facultatis Philosophiae
Universitatis Prešovensis.
Monographia 143. Prešov: Filozofická*

*fakulta Prešovskej univerzity
v Prešove, 2012. 280 s.
ISBN 978-8055505992)*

Svätý Gregor z Nazianzu patril medzi popredných predstaviteľov toho prúdu starovekého kresťanstva, ktorý spájal hlbokú teologickú prípravu a vysokú profánnu kultúru. Monografia Eriky Brodňanskej *Gregor z Nazianzu – Listy vo veršoch*, ktorá sa venuje siedmim básnickým listom tradovaným pod titulom *Poemata quae spectant ad alios*, rozoberá práve tú časť Gregorovho diela, kde sa najvýraznejšie prejavuje vysoká hellénska vzdelanosť tohto veľkého cirkevného otca.

Prvú časť tejto publikácie tvorí Úvod, ktorý stručne predstavuje život a dielo Gregora z Nazianzu (s. 13–38) s dôrazom na jeho poéziu a jej starogrécke korene. Ďalšia časť sa venuje základným informáciám o samotných básnických listoch (s. 39–93). Rozoberá sa tu ich rukopisná tradícia, literárny žáner, no predovšetkým metrická stránka Gregorových poetických listov, ktoré sú zložené buď v daktylskom hexametri, alebo v elegickom distichu. V dôkladnej a podrobnej diskusii autorka rozoberá pomer daktylov a spondejov (a básnickú filozofiu, ktorá vedie k ich striedaniu), preferované miesto pre cezúru, problém hiátu,

ktorý sa v Gregorových veršoch často vyskytuje, ako aj občasné metrické chyby.

Hlavnú časť tejto monografie tvorí čitateľsky azda príťažlivejší prístup – obsahová analýza týchto básnických listov a ich slovenský preklad (s. 94–228). Prvé dva listy adresované peraequatorom, úradníkom zodpovedným za vyberanie daní, sú svojou základnou myšlienkou žiadosťami o daňové úľavy. *List Heleniovi*, ktorým sa Gregor prihovára za chudobných mníchov, sa stáva chválou monasticizmu. *List Iulianovi*, oveľa kratší, zase prosí o zníženie daňového zaťaženia pre celý Nazianzos. Historické svedectvá hovoria, že Gregorove žiadosti boli vybavené kladne.

Vzťahy medzi otcami a synmi sa riešia v nasledujúcich listoch. V *Liste Vitalianovi* sa Gregor štylizuje do roly Vitalianových synov, ktorých tento prísny otec vyhnal z domu. Autor sa snaží zmierniť Vitalianov odmietavý postoj a priviesť ho k odpusteniu. *Listy Nikobulom* Gregor takisto píše nie vo svojom mene, ale vo fiktívnej úlohe Nikobula Mladšieho, ktorý píše svojmu otcovi, a Nikobula Staršieho, ktorý mu odpovedá. Mladý Nikobulos túži ísť študovať a žiada – nie práve najúctivejšie – svojho otca, aby mu v tom nebránil. Otec odpovedá tak, že rozvážne opravuje synove príliš trúfalé tvr-

denia spochybňujúce úctu k rodičom, ale zároveň súhlasí vyhovieť jeho prianiu.

List Olympii Gregor zostavil pri príležitosti Olympiinej svadby, na ktorú bol pozvaný, no nemohol sa zúčastniť. Ako duchovný otec jej dáva „morálne ponaučenia“, ktoré jej zabezpečia šťastné manželstvo. Tento list spolu s predchádzajúcimi otcovsko-synovskými nám dáva nepriamo nahliadnuť do každodenného života starovekých kresťanských rodín – formovala ich nielen kresťanská náuka, ale aj súdobá grécka kultúra, ktorú zdieľali so svojimi pohanskými súčasníkmi i minulými generáciami.

Posledný z Gregorových básnických listov odráža súdobý myšlienkový boj medzi nastupujúcim kresťanstvom a stále prežívajúcim pohanstvom. *List Nemesiovi* bol adresovaný kappadóckemu miestodržiteľovi, ktorý sa pridržal tradičného náboženstva. To však nebolo prekážkou tomu, aby sa priatelil s kresťanským biskupom Gregorom z Nazianzu. Gregor mu píše list – zrejme určený širšej skupine pohanských intelektuálov –, v ktorom predstavuje kresťanstvo v porovnaní s nerozumnosťou pohanstva ako tú rozumnejšiu náboženskú voľbu.

Poslednú časť monografie tvorí Záver (s. 229–234), jeho anglická verzia Summary (s. 235–240)

a viacero zoznamov a registrov (s. 241–280).

Ako vidno z prehľadu obsahu tohto diela, autorka sa tu nevenuje teologickým témam, ktoré by záujemcovia o dielo Gregora, ktorému tradícia dáva čestný titul Teológ, azda videli radšej než analýzu poézie. V *Listoch vo veršoch* možno skôr pozorovať menej známu tvár Gregora ako duchovného otca (po obsahovej stránke) a milovníka gréckej literárnej kultúry (po stránke formálnej).

Keď hovoríme o Gregorovej úcte k slovesnej kultúre, nemôžeme nespomenúť vysokú úroveň slovenského prekladu týchto *Listov vo veršoch*. Erika Brodňanská v spolupráci s Danielom Škovierom pripravili precízny preklad Gregorových básní v duchu pravidiel prízvucnej (či presnejšie sylabotónickej) prozódie, ktorá je tým najvhodnejším prekladateľským spracovaním antickej časomieri v našich jazykoch. Je to však veľmi náročný postup, ktorý ovláda len málo kvalifikovaných prekladateľov. Preto sa veľmi tešíme, že sa naši prekladatelia vydali touto ťažkou cestou a dali nám k dispozícii skvostný preklad – Gregorove verše v našom jazyku teraz znejú rovnako velebne ako tie najlepšie preklady starých epikov, Homéra či Ovídia.

Helena Panczová

PETER ZMÁTLO:

KATOLÍCI A EVANJELICI NA SLOVENSKU (1929–1932): ĽUDÁCI A NÁRODNIARI NA CESTE K SPOLUPRÁCI

(Ružomberok: Verbum, 2011. 368 s. ISBN 978-8080847210)

Peter Zmátlo sa vo svojom vedeckom výskume dlhodobosť sústreďuje na problémy medzivojnového obdobia u nás. Do tejto problematiky zapadá aj činnosť politických strán. V predloženej práci sa autor sústredil na dva najvýznamnejšie politické subjekty slovenskej prvorepublikovej scény, Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu (HSLŠ) a Slovenskú národnú stranu (SNS).

Autor si vybral obdobie rokov 1929–1932, ktoré bolo bohaté na rôzne udalosti, ktorých spomenuté strany boli tvorcami či na ktoré reagovali. Práca ide priamo *ad rem*. Po vystúpení HSLŠ 8. októbra 1929 z vlády, čo bola reakcia ľudákov na proces s Vojtechom Tukom, nasledovali parlamentné voľby. Ľudáci zostali síce najväčšou politickou stranou na Slovensku, ale oproti roku 1925 stratili asi 85 tisíc voličov. Strana sa v opozícii radikalizovala a priestor dostali mnohí mladí politici ako Karol Sidor, Alexander Mach či Ferdinand Ďurčanský a ďalší, čo bolo dôležité pre politickú budúcnosť. HSLŠ

8. mája 1930 neúspešne predložila (druhý) návrh na autonómiu Slovenska, ako ju mala ústavne zaručená Podkarpatská Rus. Iným problémom bol boj za slovenskú technickú univerzitu v Košiciach, nové pravidlá slovenského pravopisu, hospodárska kríza. Celá problematika je predstavená na pozadí vzťahov HSLS a SNS. Nie je opomenuté ani námorské zázemie slovenskej emigrácie a jej vplyv na domáce dianie či spolupráca dominantnej HSLS s agrárnou stranou alebo Československou stranou lidovou. Monografia je chronologicky uzavretá tzv. Zvolenským manifestom, teda udalosťami z októbra 1932. Autor neopomenul ani vodcovský vplyv a jeho vážne postavenie v slovenskej spoločnosti.

Práca má syntetický pramenový charakter, nachádza sa v nej značné množstvo priamych citácií z archívnych prameňov, elektronicky prístupných zápisov sedení parlamentu či dobovej tlače jednotlivých politických strán. V porovnaní so staršími prehľadovými publikáciami (ako napr. J. Rychlík, *Češi a Slováci ve 20. století: Československé vztahy 1914–1945*. Bratislava: AEP, 1997; Z. Kárník, *České země v éře První republiky (1918–1938): Díl druhý: Československo a české země v krizi a ohrožení (1930–1935)*, Praha: Libri, 2002;

mnohé ďalšie citované autorom) je monografia Petra Zmátla vyčerpávajúco podrobná. V tejto súvislosti sa otvára priestor na spracovanie slovenskej politickej scény v ďalších obdobiach prvej republiky.

Špecifikom politickej činnosti v medzivojnovom období bolo konfesionálne zázemie členej základne. HSLS sa prezentovala ako katolícka politická strana a SNS ako evanjelická politická strana. Medzi vrcholnými predstaviteľmi a poslancami oboch strán sa nachádzali vplyvní kňazi/duchovní. Spočiatku badať v ich náboženskom presvedčení istý fundamentalizmus, ktorý sa prejavoval útočne voči druhej strane a súčasne druhej konfesii. Spoločné národné záujmy pod vplyvom dobového kontextu viedli strany k vzájomnej spolupráci v rámci unitárneho Československa za slovenské záujmy.

Predložená monografia má 368 strán, 20 kapitol (plus úvod a záver), 632 poznámok pod čiarou, anglické resumé, bibliografiu, 16 príloh a menný register. Technicky obsahuje vysoký podiel priamych citácií. Poznámkový aparát je starostlivo a podrobne spracovaný, citovaná literatúra je uvedená v celej práci rovnako. Autor mohol využiť i ďalšiu literatúru, napr. najnovšie vydané Tisove prejavy a články (tri zväzky). Nie je to však

na škodu samotnej práce, pretože jej primárne nasmerovanie bolo bohato vyčerpané.

V texte citácií rušivo pôsobí nejednota vo vysvetľovaní skratiek. Mnohé z nich ani nebolo potrebné rozpisovať, niektoré áno. V časti citácií sa autor podujal na náročné rozpisovanie skratiek, niektoré miesta sú bez tohto prístupu. Bolo vhodné tento princíp zjednotiť: buď vysvetľovať všetky skratky v citáciách cez hranaté zátvorky [] alebo to vynechať a rozpísať len dobové, dnes nezrozumiteľné

skratky či dobové slová a zvraty, ktoré dnes nie sú súčasťou spisovnej slovnej zásoby.

Väčšina súčasných autorov píšucich o 20. storočí sa venuje jeho druhej polovici a obdobiu komunistickej totality. Práca Petra Zmátla je skutočne vedeckým prínosom k bibliografii medzivojnových dejín, ktoré sú stále málo, resp. nedostatočne spracované. Je preto obohatením slovenskej historiografie moderných dejín.

Peter Zubko